

ΕΝΟΤΗΤΑ Α΄

Α.2 Η πρακτική και πολιτική διάσταση της φιλοσοφίας ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΗΣ, Προτρεπτικός πρὸς Θεμίσιωνα, αποσπάσματα 8-9

ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ

ΑΡΧΑΙΟ ΚΕΙΜΕΝΟ	ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ
Τὰ ὑποκείμενα πρὸς τὸν βίον ἡμῖν, οἷον τὸ σῶμα καὶ τὰ περὶ τὸ σῶμα, καθάπερ ὄργανά τινα ὑπόκειται, τούτων δ' ἐπικίνδυνός ἐστιν ἡ χρῆσις, καὶ πλέον θάτερον ἀπεργάζεται τοῖς μὴ δεόντως αὐτοῖς χρωμένοις. Δεῖ τοίνυν ὀρέγεσθαι τῆς ἐπιστήμης κτᾶσθαί τ' αὐτὴν καὶ χρῆσθαι αὐτῇ προσηκόντως, δι' ἧς πάντα ταῦτα εὖ θησόμεθα. Φιλοσοφητέον ἄρ' ἡμῖν, εἰ μέλλομεν ὀρθῶς πολιτεύεσθαι καὶ τὸν ἑαυτῶν βίον διάξειν ὠφελίμως. Ἔτι τοίνυν ἄλλαι μὲν εἰσιν αἱ ποιοῦσαι ἕκαστον τῶν ἐν τῷ βίῳ πλεονεκτημάτων ἐπιστῆμαι, ἄλλαι δ' αἱ χρώμεναι ταύταις, καὶ ἄλλαι μὲν αἱ ὑπηρετοῦσαι,	Τα μέσα που υπάρχουν σε μας για τη ζωή μας, ὅπως το σῶμα μας και τα ὅσα συνδέονται με το σῶμα, υπάρχουν ακριβῶς ὡς ὄργανα (εργαλεία), ἀλλὰ ἡ χρήση τους εἶναι επικίνδυνη, και συνήθως φέρνει το αντίθετο αποτέλεσμα σ' ἐκείνους που δεν τα χρησιμοποιοῦν με τον τρόπο που πρέπει. Πρέπει λοιπὸν να ποθούμε τὴν ακριβή γνώση (τὴν ἐπιστήμη) να τὴν αποκτούμε και να τὴ χρησιμοποιούμε με τὸν κατάλληλο τρόπο, (τὴν ἐπιστήμη) με τὴν ὁποία θα κάνουμε καλὴ χρήση ὅλων αὐτῶν (τῶν ὀργάνων). Συνεπῶς, πρέπει εμεῖς να φιλοσοφοῦμε, εάν σκοπεύουμε στο μέλλον να πολιτευόμαστε σωστά και να ζήσουμε τὴ ζωὴ μας ὠφέλιμα. Επιπλέον, ἄλλες εἶναι οἱ ακριβεῖς γνώσεις (ἐπιστήμες), που μας προσφέρουν τὸ καθένα ἀπ' ὅσα εἶναι ὠφέλιμα στὴ ζωὴ μας, ἄλλες ἐκείνες που δείχνουν τὸν τρόπο χρήσης αὐτῶν τῶν γνώσεων, ἄλλες πάλι εἶναι ἐκείνες που βοηθοῦν

ἕτεροι δ' αἱ ἐπιτάττουσαι, ἐν αἷς ἐστίν ὥς ἂν ἡγεμονικωτέραις ὑπαρχούσαις τὸ κυρίως ὄν ἀγαθόν. Εἰ τοίνυν μόνη ἡ τοῦ κρίνειν ἔχουσα τὴν ὀρθότητα καὶ ἡ τῷ λόγῳ χρωμένη καὶ ἡ τὸ ὅλον ἀγαθὸν θεωροῦσα, ἥτις ἐστὶ φιλοσοφία, χρῆσθαι πᾶσιν καὶ ἐπιτάττειν κατὰ φύσιν δύναται, φιλοσοφητέον ἐκ παντὸς τρόπου, ὥς μόνης φιλοσοφίας τὴν ὀρθὴν κρίσιν καὶ τὴν ἀναμάρτητον ἐπιτακτικὴν φρόνησιν ἐν ἑαυτῇ περιεχούσης.	κι ἄλλες ἐκεῖνες που καθοδηγούν, στις οποίες βρίσκεται, καθώς εἶναι βέβαια οἱ πιο ηγεμονικές (κυρίαρχες) το κατεξοχὴν ἀγαθό. Εἰάν λοιπόν μόνον ἐκεῖνη ἡ ἀκριβὴς γνώση που διαθέτει τὴν ικανότητα τῆς ορθῆς κρίσης καὶ χρησιμοποιεῖ τὴ λογικὴ καὶ ἔχει τὴν ικανότητα τῆς συνολικῆς θεώρησης τοῦ ἀγαθοῦ, ἡ οποία εἶναι ἡ φιλοσοφία, μπορεῖ νὰ χρησιμοποιεῖ ὅλες τὶς ἄλλες (ἐπιστήμες) καὶ νὰ τὶς κατευθύνει σύμφωνα με τὴ φύση τοὺς, πρέπει με κάθε τρόπο νὰ φιλοσοφοῦμε, γιατί μόνο ἡ φιλοσοφία περιέχει μέσα τῆς τὴν ορθὴ κρίση καὶ τὴ φρόνηση που κατευθύνει ἀλάνθαστα τὶς πράξεις μας.
--	--

ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

Σύνδεση με την προηγούμενη ενότητα

Στο απόσπασμα της Ενότητας 1 είδαμε τις εξής ιδέες του Αριστοτέλη:

- 1) Η φιλοσοφία οφείλεται στην έκπληξη, την περιέργεια και το θαυμασμό απέναντι στα θαυμαστά φαινόμενα του κόσμου καθώς και στην αμηχανία του ανθρώπου, που συνειδητοποιεί ότι δε γνωρίζει τίποτα γι' αυτά.
 - 2) Η επιθυμία του ανθρώπου για τη γνώση οδηγεί από τον αρχικό θαυμασμό στη φιλοσοφία, που με τη σειρά της δεν έχει κάποια πρακτική χρησιμότητα, αλλά είναι μια ελεύθερη πνευματική αναζήτηση.
 - 3) Οι άνθρωποι ασχολήθηκαν με τη φιλοσοφία μόνο όταν κάλυψαν τις βιοτικές τους ανάγκες και βρήκαν ελεύθερο χρόνο για τη χαλάρωση και την άνεσή τους.
- Συνεπώς, στην Ενότητα 2 ο Αριστοτέλης εξετάζει **για ποιο λόγο αξίζει να ασχολούμαστε με τη φιλοσοφία**, από τη στιγμή που ως θεωρητική γνώση των πρώτων αρχών και αιτίων δεν έχει πρακτική χρησιμότητα (Α1).

Εισαγωγικά:

"Προτρεπτικός προς Θεμίσωνα" = Ο Αριστοτέλης φαινομενικά απευθύνεται στο νεαρό ηγεμόνα της Κύπρου Θεμίσωνα και τον προτρέπει να ασχοληθεί με τη φιλοσοφία. Στην πραγματικότητα, όμως, απευθύνεται σε όλους τους νέους και τους προτρέπει ν' ασχοληθούν με τη φιλοσοφία, για τους λόγους που εξηγεί στο απόσπασμα.

Πρόκειται για νεανικό του έργο και το συνέθεσε όταν ζούσε και δίδασκε στην Ακαδημία του Πλάτωνα. Ήταν απάντηση στο λόγο "Περί Αντιδόσεως" του Ισοκράτη.

Πιο συγκεκριμένα:

- Περί Αντιδόσεως" του Ισοκράτη= Αληθινή φιλοσοφία δεν είναι η μελέτη της φύσης (Προσωκρατικοί), ούτε η βαθιά γνώση των μαθηματικών (Πλάτων), αλλά η παιδεία που αποβλέπει: στη ρητορική ικανότητα β) στις πρακτικές δεξιότητες που είναι ωφέλιμες για τον ιδιωτικό αλλά και το δημόσιο βίο ενός πολίτη.
- "Προτρεπτικός προς Θεμίσιονα" του Αριστοτέλη= Υπέρμαχος της αξίας της μελέτης των μαθηματικών και της φύσης. Η φιλοσοφία είναι απαραίτητη για μια ευτυχισμένη ζωή ► Ανώτερη απ' όλες τις τέχνες και τις επιστήμες, καθώς είναι η ελεύθερη πνευματική αναζήτηση που στρέφεται προς την έρευνα του θεού, του φυσικού κόσμου και του ανθρώπου, χωρίς να επιδιώκει να υπηρετήσει πρακτικούς σκοπούς

Στην Ενότητα 2 ► 2 ΕΠΙΧΕΙΡΗΜΑΤΑ που αποδεικνύουν γιατί πρέπει ο άνθρωπος να ασχολείται με τη φιλοσοφία.

1ο Επιχείρημα:

1η προκείμενη:

"Τὰ ὑποκείμενα πρὸς τὸν βίον ἡμῖν, οἷον τὸ σῶμα καὶ τὰ περὶ τὸ σῶμα, καθάπερ ὄργανά τινα ὑπόκειται": Οι άνθρωποι από τη φύση τους είναι εφοδιασμένοι με μέσα, ὄργανα, εργαλεία, το σώμα και τα μέλη του σώματος δηλαδή, τα οποία ελέγχονται από την ψυχή τους και με τα οποία μπορούν να εκτελούν κάθε δραστηριότητά τους.

2η προκείμενη:

"τούτων δ' ἐπικίνδυνός ἐστιν ἡ χρῆσις, καὶ πλεον θάτερον ἀπεργάζεται τοῖς μὴ δεόντως αὐτοῖς χρωμένοις": Τα ὄργανα αυτά που έχει στη διάθεσή του ο άνθρωπος μπορεί να τα χρησιμοποιήσει με τρόπο ὀρθό και ωφέλιμο, αλλά μπορεί να τα χρησιμοποιήσει και με τρόπο που θα 'ναι επιβλαβής για τον ίδιο και για τους άλλους ανθρώπους.

Ενδιάμεσο συμπέρασμα:

"Δεῖ τοίνυν ὀρέγεσθαι τῆς ἐπιστήμης κτᾶσθαι τ' αὐτὴν καὶ χρῆσθαι αὐτῇ προσηκόντως, δι' ἧς πάντα ταῦτα εὖ θησόμεθα": Άρα ο άνθρωπος πρέπει: α) να επιζητά (ὀρέγεσθαι), β) να επιδιώκει ν' αποκτήσει (κτᾶσθαι) και γ) να χρησιμοποιεί με τον κατάλληλο τρόπο (χρῆσθαι ...προσηκόντως) εκείνη τη γνώση που θα τον κάνει ικανό να κατευθύνει το σώμα του και τις αντίστοιχες δραστηριότητές του με το σωστό τρόπο, αποφεύγοντας τους πιθανούς κινδύνους που θα προκαλούσε η λανθασμένη χρήση τους (κλιμάκωση).

Προκείμενη που εννοείται: Η φιλοσοφία είναι η μόνη γνώση (επιστήμη) που μπορεί να διδάξει τον άνθρωπο τον καλό και ωφέλιμο τρόπο χρήσης των διαφόρων οργάνων.

Τελικό συμπέρασμα 1ου συλλογισμού:

" Φιλοσοφητέον ἄρ' ἡμῖν": Πρέπει να φιλοσοφούμε.

Τα οφέλη της φιλοσοφίας για την καθημερινή ζωή μας:

Το όφελος που θα έχουμε, αν ασχοληθούμε με τη φιλοσοφία θα είναι διπλό:

α) "εἰ μέλλομεν ὀρθῶς πολιτεύεσθαι": Στη δημόσια ζωή θα ενεργούμε με σωστό τρόπο ως πολίτες.

β) "τὸν ἑαυτῶν βίον διάξειν ὠφελίμως": Στον ιδιωτικό βίο θα ενεργούμε με ωφέλιμο τρόπο.

Ο δεοντολογικός χαρακτήρας του συλλογισμού:

"Δεῖ - Φιλοσοφητέον": Ο συλλογισμός έχει δεοντολογικό χαρακτήρα.

"ἡμῖν": Η δοτική προσωπική του ενεργούντος προσώπου φανερώνει ότι ο δεοντολογικός λόγος του Αριστοτέλη απευθύνεται σ' όλους τους ανθρώπους διαχρονικά και ότι φυσικά εντάσσει και τον εαυτό του σ' αυτούς που θεωρούν αναγκαίο ν' ασχολούνται με τη φιλοσοφία.

2ο Επιχείρημα:

1ο αντιθετικό ζεύγος:

"Ἔτι τοίνυν ἄλλαι μὲν εἰσιν αἱ ποιοῦσαι ἕκαστον τῶν ἐν τῷ βίῳ πλεονεκτημάτων ἐπιστήμαι, ἄλλαι δ' αἱ χρώμεναι ταύταις": Ἀλλὰ πεδία γνώσεων μας προσφέρουν **όσα είναι ωφέλιμα** για τη ζωή μας (π.χ. τέχνες), ενώ ἄλλα πεδία γνώσεων μας δείχνουν **πώς χρησιμοποιούνται** οι ωφέλιμες αυτές γνώσεις.

2ο αντιθετικό ζεύγος:

"καὶ ἄλλαι μὲν αἱ ὑπηρετοῦσαι, ἕτεραι δ' αἱ ἐπιτάττουσαι": Ἀλλες γνωστικές περιοχές (ἐπιστήμες) είναι βοηθητικές (ὑπηρετοῦσαι) και ἄλλες καθοδηγητικές (ἐπιτάττουσαι).

"ἐν αἷς ἐστὶν ὡς ἂν ἡγεμονικωτέραις ὑπαρχούσαις τὸ κυρίως ὄν ἀγαθόν": Οι δεύτερες (ἐπιτάττουσαι) είναι ἡγεμονικότερες, γιατί, αφού αυτές αποσκοπούν στο κατεξοχήν ἀγαθό, από τη φύση τους είναι ανώτερες από τις ἄλλες και ἔχουν το ρόλο να τις καθοδηγούν.

Υποθετικός συλλογισμός 2ου επιχειρήματος:

1η προκείμενη:

"Εἰ τοίνυν μόνη ἡ τοῦ κρίνειν ἔχουσα τὴν ὀρθότητα καὶ ἡ τῷ λόγῳ χρωμένη καὶ ἡ τὸ ὅλον ἀγαθὸν θεωροῦσα...χρῆσθαι πᾶσιν καὶ ἐπιτάττειν κατὰ φύσιν δύναται": Να χρησιμοποιεῖ όλες τις ἄλλες γνώσεις (ἐπιστήμες) και να τις κατευθύνει σύμφωνα με τη φύση τους μπορεί μόνον εκείνη η ἀκριβής γνώση (ἐπιστήμη) που: **α)** διαθέτει την ικανότητα ὀρθῆς κρίσης (ἡ τοῦ κρίνειν ἔχουσα τὴν ὀρθότητα) **β)** χρησιμοποιεῖ τη λογική (ἡ τῷ λόγῳ χρωμένη) και **γ)** ἔχει την ικανότητα της θέασης του ἀγαθοῦ στο στο σύνολό του (ἡ τὸ ὅλον ἀγαθὸν θεωροῦσα) (δηλαδή του κατεξοχήν ἀγαθοῦ= του ἀγαθοῦ εκείνου που δεν αποτελεί μέσο για την επίτευξη κάποιου ἄλλου σκοποῦ, ἀλλὰ εἶναι ο ἀπώτατος σκοπός και η τελική κατάληξη του ἀνθρώπινου βίου. Το ἀγαθὸ αὐτό, κατὰ τον Ἀριστοτέλη, εἶναι η ευδαιμονία).

2η προκείμενη:

"ἥτις ἐστὶ φιλοσοφία": Η φιλοσοφία εἶναι εκείνη η ἀκριβής γνώση (ἐπιστήμη) που διαθέτει τα χαρακτηριστικά αὐτά.

Συμπέρασμα:

"φιλοσοφητέον ἐκ παντὸς τρόπου": Πρέπει με κάθε τρόπο να φιλοσοφούμε.

Αφού:

"ὥς μόνης φιλοσοφίας τὴν ὀρθὴν κρίσιν καὶ τὴν ἀναμάρτητον ἐπιτακτικὴν φρόνησιν ἐν ἑαυτῇ περιεχούσης": Η φιλοσοφία εἶναι η "ἐπιστήμη" που ἔχει ἡγεμονικό ρόλο ἐναντι των τεχνῶν και των ἐπιμέρους ἐπιστημῶν. Αὐτό συμβαίνει γιατί η φιλοσοφία καθιστά ικανό αὐτόν που ασχολεῖται μ' αὐτή να ἔχει ὀρθή κρίση και να ἐμπιστεύεται και να χρησιμοποιεῖ τον ὀρθό λόγο, ο οποίος ἐπιβάλλεται στα ἄλλα μέρη της ψυχῆς και τα καθοδηγεῖ. Ἄρα, χάρι στη φιλοσοφία ο ἄνθρωπος μπορεί να υποτάξει όλες τις ἐπιμέρους γνώσεις σε μία κεντρική καθοδήγηση, προκειμένου να ἔχουν στόχο όλες την επίτευξη του κατεξοχήν ἀγαθοῦ.

ΣΥΜΠΛΗΡΩΜΑΤΙΚΟ ΕΡΜΗΝΕΥΤΙΚΟ ΥΛΙΚΟ

ΣΥΝΔΕΣΗ ΌΡΩΝ: υποκείμενα, χρήσις, ἐπιστήμης, φιλοσοφητέον, ὠφελίμως.

Οι ὅροι **υποκείμενα, χρήσις, ἐπιστήμης, φιλοσοφητέον, ὠφελίμως** συνδέονται ως εξής:

Το σώμα και ὅσα συνδέονται με αυτό μπορούν να χρησιμοποιηθούν ως μέσον και εργαλείο (**υποκείμενα**). Αυτά ἔχουν κάποια χρήση (**χρήσις**) που είναι κατάλληλη για να υπηρετήσει το σκοπό τους. Η ἐπιστήμη (**ἐπιστήμης**) μας καθιστά γνωστή αυτή τη χρήση. Πρέπει, λοιπόν να κατέχουμε αυτή τη γνώση (**φιλοσοφητέον**), η οποία συντελεί, ὥστε να τα διαθέτουμε ορθά και να ζούμε ὠφέλιμα (**ὠφελίμως**) και ευτυχισμένα.

«Στην πρώτη παράγραφο η φιλοσοφία θεωρείται απαραίτητη για τον ἔλεγχο των μέσων που θα διασφαλίσουν τον ἀπώτερο στόχο του ἀνθρώπου, το τέλος της ζωής του (τελεολογική διάσταση). Αυτό είναι διττό: στη δημόσια ζωή η ορθότητα του βίου του κάθε ἀνθρώπου (ὀρθῶς)· στην ιδιωτική του ζωή η ὠφέλεια (ὠφελίμως). Σα μέσα-ὄργανα που πρέπει να ελεγχθούν είναι το σώμα, τα μέλη του και οι δραστηριότητές του. Η χρήση των σωματικών μέσων απαιτεῖ ολοκληρωμένη, στέρεη γνώση (ἐπιστήμη), ὥστε να αποφευχθούν πιθανοί κίνδυνοι. Αυτὴν τη γνώση ἐπιζητεῖ η φιλοσοφία.

- ἐπικίνδυνος ἢ χρήσις Ο Ἀριστοτέλης στα Πολιτικά θυμίζει μια ιδέα που συναντάται σε διάφορους ἀρχαίους συγγραφείς: Ο ἀνθρώπος είναι ικανός τόσο για το καλό ὅσο και για το κακό, μάλιστα και τα δύο σε μεγάλη ἔνταση. Στα Πολιτικά η ἔμφαση πέφτει στις κοινωνικές συνέπειες, θετικές ἢ ἀρνητικές, των ἀνθρώπινων ἐπιλογών, ἐνῶ στον Προτρεπτικὸ ο συγγραφέας φαίνεται να ἐπικεντρώνεται στον ἴδιο τον υπεύθυνο μιας στάσης ζωής.
- ὀρέγεσθαι τῆς ἐπιστήμης κτᾶσθαι τε αὐτὴν καὶ χρῆσθαι αὐτῇ προσηκόντως Κλιμάκωση: ἀρχικά ο ἀνθρώπος ἐπιζητᾷ τη γνώση (ὀρέγεσθαι)· μετὰ προβαίνει στην ἀπόκτησή της (κτᾶσθαι)· τελικὸ ζητούμενο, ὁμως, είναι η ἐφαρμογή της, η χρήση της και μάλιστα η σωστή χρήση της (προσηκόντως χρῆσθαι) . Και αὐτό, διότι συμβαίνει πολλές φορές να γνωρίζει ο ἀνθρώπος το σωστό, ἀλλὰ να μὴ θέλει ἢ να μὴν μπορεῖ να το ἐφαρμόσει. Αυτὴ την ἀδυναμία της γνώσης ἐναντι του πάθους ο Ἀριστοτέλης την ονομάζει ἀκρασίαν και τον ἀνθρώπο που γνωρίζει το σωστό ἀλλὰ δεν το ἐφαρμόζει ἀκρατῆ.»

ΟΙ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΕΣ ΤΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ

1. Αυτές που παράγουν τα πλεονεκτήματα για τη ζωή, ὅλα δηλαδή τα ἀπαραίτητα μέσα, ὥστε να διευκολύνουμε τη ζωή μας.
2. Οι γνώσεις με τη βοήθεια των οποίων χρησιμοποιούμε τις πρώτες, ὥστε να είναι ὠφέλιμες.
3. Ὅσες μας βοηθούν να μάθουμε τον τρόπο να τις υπηρετούμε.
4. Αυτές που μας καθοδηγοῦν στο ἀγαθό.

Ο ΕΞΧΩΡΙΣΤΟΣ ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ

Κατά τον Αριστοτέλη η πραγματικότητα διαρθρώνεται σε επιμέρους περιοχές, «γένη» οι οποίες αποτελούν το αντικείμενο κάθε επιστήμης. Με αυτό τον τρόπο προβάλλει την άποψη της αυτονομίας των επιστημών.

Αυτό όμως δεν σημαίνει ότι ο κόσμος είναι κατακερματισμένος σε ξεχωριστά και απομονωμένα μεταξύ τους πεδία, γιατί τότε θα οδηγούμαστε στο συμπέρασμα ότι δεν υπάρχει μια συνολική κοσμική τάξη που εγγυάται την σταθερότητα και την ενότητα του κόσμου. «Φύση κοινωνία και θεότητα είναι μέρη ενός μόνο έλλογου σχεδίου, το οποίο η φιλοσοφία με τη βοήθεια των επιστημών είναι ικανή να συλλάβει και να εξηγήσει.»

«Η φιλοσοφία για τον Αριστοτέλη έχει το σημαντικότερο καθήκον να οργανώνει τις επιστήμες σε ενιαίο σύνολο, προκειμένου οι θεωρίες τους να μας δώσουν μια συνολική εικόνα της πραγματικότητας, και να εγχυθεί την εγκυρότητα και τη σημασία των επιμέρους επιστημών.» (Vegetti σελ. 215)

Η φιλοσοφία επιπλέον κατέχει πρωτεύουσα θέση ανάμεσα στις επιστήμες, γιατί συνδυάζει λογική, φρόνηση, θεωρία του αγαθού.

Ο φιλόσοφος χρησιμοποιεί ορθά τη λογική του, για να κρίνει αλάνθαστα. Κατέχει ακόμα, τη φρόνηση, που με την ορθή χρήση της γλώσσας τον οδηγεί στην πλήρη θέαση και προσέγγιση του αγαθού. Έτσι η φιλοσοφία μπορεί να αξιοποιεί όλες τις επιστήμες και να τις προσαρμόζει στη φύση με αποτέλεσμα ο άνθρωπος να φθάσει στην ευδαιμονία.

« Σύμφωνα με τον Αριστοτέλη η φιλοσοφία ξεχωρίζει και θεωρείται ανώτερη απ' όλες τις άλλες γνώσεις, διότι μόνο αυτή διαθέτει τρία χαρακτηριστικά:

α. χαρακτηρίζεται από την ορθή κρίση,

β. χρησιμοποιεί το λόγο και

γ. θεωρεί στο σύνολό του το αγαθό.

Το πρώτο από τα χαρακτηριστικά είναι η ευβουλία, δηλαδή η ορθότητα της βουλής. Πρόκειται για την ορθή κρίση που απαιτεί λογισμό. Η ορθή κρίση είναι ιδιότητα του φρόνιμου ανθρώπου, που θεωρεί με το νου του όλους τους σχετικούς παράγοντες, ώστε να καταλήξει σε μια όσο το δυνατό καλύτερη απόφαση για το τι πρέπει να πράξει. Το δεύτερο χαρακτηριστικό είναι ο λόγος, με τον οποίο δηλώνεται η συνάφεια της γλώσσας με τη λογική σκέψη, που διακρίνει τον άνθρωπο από τα ζώα. Ο λόγος είναι η όρεξη για γνώση, που ο Αριστοτέλης εξέφρασε στα Μετά τα Φυσικά ως το θαυμάζειν, την ανθρώπινη περιέργεια, που αποτελεί και την αρχή της φιλοσοφίας. Ο λόγος στον πολιτικό άνδρα και ευρύτερα στο πεδίο της πόλης είναι η δυνατότητα για τη καλή ή την κακή χρήση του, είναι η δυνατότητα για επικοινωνία, που όταν υπερβεί την απλή συμβίωση καθίσταται η οδός προς το τελικό αγαθό, την ευδαιμονία. Ο λόγος είναι το μέσο για την πνευματική αναγωγή προς την αλήθεια και «θεωρεί» το αγαθό τέλος, την ευδαιμονία.»

«Σύμφωνα με τον Αριστοτέλη η φιλοσοφία ενέχει τη φρόνηση και την ορθή κρίση και κατά συνέπεια θεωρείται ως η διαρκής αναζήτηση της σοφίας και γι' αυτό είναι ο φορέας της αλήθειας. Με αυτή την παρατήρηση ο φιλόσοφος τονίζει ότι θα πρέπει να «φιλοσοφούμε» και κυρίως οι βασιλείς. Εξάλλου, ο φιλόσοφος στα Ηθικά Νικομάχεια (1181b,15) ονομάζει την πολιτική φιλοσοφία ως περί τα ανθρώπεια φιλοσοφία, που σημαίνει τη φιλοσοφία που ασχολείται με τις συγκεκριμένες

ιδιότητες και προσδιορισμούς του ανθρώπου (Kullmann, W. 1996:15). Εδώ η φιλοσοφία εμφανίζεται ως ένα σύνολο της πνευματικότητας και της ηθικότητας του ανθρώπου. Παράλληλα ένας φιλόσοφος, κατά τον Πλάτωνα, πρέπει να είναι εγκρατής, φρόνιμος και δίκαιος, αποφεύγοντας τα ψέματα και τις αναλήθειες, που οδηγούν στην πλάνη και αποτελούν αρρώστια της ψυχής (Πλάτωνας, Πολιτεία, 484c-d, 485a-b.)»

- Να σχολιάσετε το διττό αποτέλεσμα που έχει η φιλοσοφία, στο κοινωνικό σύνολο και στο άτομο, σύμφωνα με την παρακάτω φράση: φιλοσοφητέον ἄρα ἡμῖν, εἰ μέλλομεν ὀρθῶς πολιτεύσεσθαι καὶ τὸν ἑαυτῶν βίον διάξειν ὠφελίμως. Για την απάντησή σας να λάβετε υπόψη ότι το συγκεκριμένο έργο του Αριστοτέλη απευθύνεται σε έναν πολιτικό ηγέτη (τον Θεμισώνα, βασιλιά της Κύπρου), και προτρέπει, τόσο αυτόν όσο και τους νέους που βρίσκονται στην ηλικία του, να φιλοσοφήσουν.

Η φιλοσοφία σύμφωνα με το κείμενο ωφελεί και το άτομο σε ιδιωτικό και δημόσιο βίο και την κοινωνία. Η αληθινή γνώση του σώματος και του καθημερινού βίου καθώς και του τρόπου σύμφωνα με τον οποίο θα ρυθμίσει όλα τα θέματα (υγείας, οικονομικά, ψυχολογικά, κοινωνικά), θα καθορίσει την ποιότητα της ζωής του, εσωτερικής, υλικής, κοινωνικής. «Κάποιος γίνεται καλός, όταν επιλέγει και πράττει καλά. Αυτό δεν είναι απλώς ένα ζήτημα επιλογής και ανάπτυξης ορθών δράσεων, αλλά επιλογής ή ανάπτυξης με τον σωστό τρόπο. [...] Ο στόχος της επιλογής και της πράξης είναι το ανθρώπινο αγαθό, δηλαδή το να ζει κανείς καλά.[...] η πρακτική σοφία (φρόνηση), η οποία είναι απαραίτητη, για να ζει κάποιος καλά, εμπεριέχει την ικανότητα υπολογισμού των καλύτερων μέσων, για επιτύχει κανείς τους σκοπούς του και αυτό είναι μια διανοητική αρετή.» (Το φιλοσοφικό λεξικό του Cambridge σελ. 153) Η φιλοσοφία παρέχει στον άνθρωπο αυτή τη φρόνηση, δηλαδή ορθή σκέψη, κατανόηση και ιεράρχηση των πραγματικών αναγκών, διάκριση του σημαντικού από το ασήμαντο.

Οι απαντήσεις που θα δώσει κάθε άνθρωπος σε όλα τα καίρια ζητήματα της ζωής, οι αποφάσεις που θα πάρει και κυρίως η επιλογή του ορθού, του αληθινού και του ηθικού, δηλαδή συνολικά του αγαθού, θα τον οδηγήσουν σε εσωτερική ειρήνη, πνευματική ολοκλήρωση και ευημερία βίου. Όλα αυτά αντανακλώνται στον δημόσιο – πολιτικό βίο του ανθρώπου, στα πλαίσια του οποίου η επωφελής και θετική δράση του θα του προσπορίσει σεβασμό και αναγνώριση από τους συμπολίτες του. Η κοινωνία ακολούθως αποτελούμενη από τέτοιους πολίτες διαμορφώνει σύστημα δικαίου και αξιακούς κώδικες που διασφαλίζουν τη δικαιοσύνη, την κοινωνική ειρήνη και πρόοδο.

Τα παραπάνω ο Αριστοτέλης τα απευθύνει σε ένα ηγεμόνα, τον Θεμισώνα, τον οποίο συμβουλεύει να υιοθετήσει τον φιλοσοφικό τρόπο σκέπτεσθαι και δράν και έτσι να ενσαρκώσει το πλατωνικό πρότυπο του φιλοσόφου – βασιλέα. Παράλληλα στόχος του Αριστοτέλη είναι και οι νέοι της εποχής του, που χαρακτηρίζεται από πολιτική και οικονομική αστάθεια (ο θεσμός της πόλης –κράτους περνά κρίση) αλλά και πνευματική ρευστότητα, αφού οι αξίες της κλασσικής εποχής αμφισβητούνται και οι νέοι χρειάζονται πνευματικό και ηθικό οδοδείκτη. Αυτόν τους προτείνει ο Αριστοτέλης αναδεικνύοντας την αξία της φιλοσοφικής παιδείας η οποία προσφέρει την φρόνηση και την αληθινή σοφία.

«Την παραπάνω παρότρυνση προς τη φιλοσοφία προσιδιάζει ο Αριστοτέλης στον ανθρώπινο βίο, και συγκεκριμένα στον πολιτικό και στον πρακτικό βίο. Με τη θέση του αυτή φαίνεται να συνδέει την έννοια της πολιτικής με τις αρετές και τη φρόνηση, γεγονός που το επιδιώκει στο μεταγενέστερο έργο του, τα Ηθικά Νικομάχεια. Ο φιλόσοφος αντιλαμβάνεται την αναγωγή της πολιτικής και του πολιτικού βίου σύμφωνα με τις υπαγορεύσεις της ηθικής φιλοσοφίας, που αφορούν στην αρετή και κυρίως στη φρόνηση. Έτσι, συλλαμβάνει μια οπτική της πολιτικής στον Προτρεπτικό, την οποία μετέπειτα αναλύει στα Ηθικά Νικομάχεια. Η οπτική αυτή επιβάλλεται από τη φύση του σκοπού ή «του τέλους» και του αντικειμένου της πολιτικής. Ο Αριστοτέλης, έχοντας κατά νου στο πρώιμο ακόμη στάδιο της σκέψης του την ισοδυναμία της φρόνησης με τη φιλοσοφική γνώση προσλαμβάνει τον ενάρετο βίο ως αποτέλεσμα της θεωρητικής γνώσης, καθιστώντας συναπτόμενη την αρετή με την πράξη διά της οδού της γνώσης. Η δύναμη της γνώσης διά της νοητικής λειτουργίας είναι αυτή που κατευθύνει το σώμα, με αποτέλεσμα η γνώση να συνδέεται με την ορθή κρίση, το «βουλεύεσθαι», ώστε ο άνθρωπος και κυρίως ο πολιτικός να διακρίνει το αγαθό από το κακό. Με επαγωγικό συλλογισμό ο Αριστοτέλης καταλήγει στο συμπέρασμα, ότι «πρέπει να φιλοσοφούμε, εάν πρόκειται να πολιτευόμαστε σωστά και να ζήσουμε τη ζωή μας με ωφέλιμο τρόπο» . Και εδώ φυσικά είναι εμφανής η πλατωνική επίδραση για την αντίληψη του φιλοσόφου βασιλιά.» (Τριαντάρη σελ. 458)

- Ο ένας μεταφραστής αποδίδει τη λέξη έπιστήμαι με τον όρο «γνώσεις», ενώ τον όρο «επιστήμη» τον χρησιμοποιεί μόνο για τη φιλοσοφία. Ο άλλος μεταφραστής χρησιμοποιεί στη μετάφρασή του τον ίδιο όρο «επιστήμες» χωρίς να τον αλλάξει. Ποιον από τους δύο όρους θα προτιμούσατε και γιατί;

«Ο Αριστοτέλης διακρίνει τρία είδη μαθήσεων:

- οι ποιητικές, όπως η οικοδομική, κατασκευάζουν κάτι που είναι εξωτερικό στον ποιούντα,
- οι πρακτικές μαθήσεις, όπως για παράδειγμα, η ηθική, αφορούν σε δραστηριότητες που δεν μπορούν να νοηθούν χωριστά από τον πράττοντα, δηλαδή με την προαίρεση και την πράξη,
- οι θεωρητικές μαθήσεις ασχολούνται με την αλήθεια καθ' εαυτήν.

Με την ειδική σημασία που δίνει στην έννοια ο Αριστοτέλης στα «Αναλυτικά Ύστερα» μόνο οι τελευταίες δικαιούνται τον τίτλο της επιστήμης.» (Το φιλοσοφικό λεξικό του Cambridge σελ. 148)

Σύμφωνα με τα παραπάνω πρέπει να προτιμηθεί η πρώτη μετάφραση, δεδομένου ότι η φιλοσοφία ασχολείται με την αλήθεια και την καθαυτό σοφία. Επομένως περιέχει και καθοδηγεί τις υπόλοιπες επιστήμες, αφού τις εφοδιάζει με λογικούς κανόνες και μέθοδο, και αυτές πραγματεύονται ένα ειδικότερο θέμα και τομέα της ανθρώπινης γνώσης.

Στην δεύτερη παράγραφο παρατίθενται διαφορετικά πεδία γνώσεων (έπιστήμαι), με διαφορετική στόχευση το καθένα. Αν, όμως, ο άνθρωπος θέλει να συγκλίνουν όλα αυτά στην επίτευξη ενός κεντρικού στόχου (κυρίως αγαθοῦ), οφείλει να υποτάξει όλες τις επιμέρους γνώσεις σε μία κεντρική καθοδήγηση. Αυτήν την ασκεί η φιλοσοφία πάνω στις επιμέρους επιστήμες. Για την επίτευξη του στόχου της διαθέτει αφενός τον ορθό λόγο, την έπιστήμη, όπως την είδαμε στο προηγούμενο απόσπασμα,

πριν δηλαδή την κατάταμσή της σε επιμέρους επιστητά (=διακριτά πεδία γνώσης), αφετέρου τη διαυγή θέαση του τέλους της.

ήγεμονικώτεραις, ἐπιτάττειν, ἐπιτακτικὴν φρόνησιν Στο πλαίσιο μιας ολιστικής θεωρίας της ψυχῆς ο Αριστοτέλης δέχεται μία θεμελιώδη όσο και σχηματική διαίρεσή της σε δύο καταρχὴν μέρη: το λόγον ἔχον (ή νοητικὸν ή διανοητικὸν ή λογιστικὸν) μέρος και στο ἄλογον μέρος της ψυχῆς. Στο ἄλογον αποτελείται από το κυρίως ἄλογον μέρος και από το ἐπιθυμητικὸν καὶ ὅλως ὀρεκτικὸν. Υπ' αυτή την έννοια η αρχική διμερὴς διάκριση της ανθρώπινης ψυχῆς γίνεται τριμερὴς (το ἐπιθυμητικὸν συνανήκει, σαν τομή τους, στα ἄλλα δύο). Στο τελευταίό ἔχει τη δυνατότητα να υπακούει στον λόγον ο οποίος ασκεί ένα ηγεμονικό ρόλο και παράλληλα διαμορφώνει και αποδέχεται ἑλλογες ἐπιθυμίες. Ἐτσι, η αρχική διαίρεση μερῶν της ψυχῆς αποδεικνύεται τελικά απλή μεθοδολογική συνθήκη, εργαλειακή τομή στο αδιάσπαστο κύκλωμα των ψυχικῶν λειτουργιῶν . Σύμφωνα, λοιπόν, με την προηγούμενη διαίρεση της ψυχῆς, στις λογικές λειτουργίες της ανθρώπινης ψυχῆς ἐντάσσονται οι κάθε είδους νοητικές και γνωστικές δραστηριότητες, η λήψη αποφάσεων σε πρακτικά ζητήματα της καθημερινότητας ἀλλά και ο καθορισμός ευρύτερων κοσμοθεωρητικῶν στάσεων· ὅλα αυτά σε αναφορά προς την πολιτική φύση του ἀνθρώπου, πυρήνας της οποίας είναι ακριβῶς η λογικότητα. Στις λειτουργίες του ἐπιθυμητικοῦ μορίου της ψυχῆς ἀνήκουν ποικίλες ὁρμές και ἐπιθυμίες ἀλλά και τα πάθη, δηλαδή φυσιολογικά βιώματα ὅπως η ὀργή, ο φόβος, το θάρσος, ο φθόνος, η χαρά, ο πόθος, το μῖσος και ἄλλα, με ἑναλόγο ὅλα ὅσα προκαλοῦν ἡδονὴν ή λύπην· πρόκειται για ἐμφυτες διεργασίες που λαμβάνουν χώρα στην ψυχή, ἐκδηλώνονται στις ἀνθρώπινες σχέσεις, και αποτελοῦν ένα πανανθρώπινο δεδομένο προ-ηθικής τάξεως. Ὅλες αυτές οι διεργασίες ἐλέγχονται, σε μεγαλύτερο ή μικρότερο βαθμό, από την ἐπιτακτική δράση του λογικού μέρους της ψυχῆς. Στις καθαρῶς ἄλογες ψυχικές λειτουργίες ἐντάσσεται κάθε ζωτική λειτουργία που ριζώνει στη σωματικότητα, η θρέψη, η ἀναπαραγωγή, η ἀνάπτυξη του ζωντανού οργανισμού· αυτές τις λειτουργίες, ως πρωταρχικές, προϋποθέτει κάθε ἐπιθυμητική και λογική δραστηριότητα της ψυχῆς.

- Ο Αριστοτέλης συνδέει τη φιλοσοφία ἀφενός με τον λόγο, αφετέρου με την ἀναζήτηση του ὅλου ἀγαθοῦ. Να μελετήσετε τις σχετικές ἀναφορές.

Ἄμεσα διακρίνεται και στις δύο παραγράφους μια βασική πλατωνική ἀρχή: ο λόγος ἔχει ένα ηγεμονικό ρόλο στην ψυχή και τη ζωή του ἀνθρώπου · κατευθύνει τις πράξεις του. Ο Αριστοτέλης ἐνστερνίζεται αυτή την ιδέα και την υποστηρίζει και σε ἄλλα κείμενά του . Στο βάθος πρόκειται για την ἐμπιστοσύνη στην ἀνθρώπινη λογική, η οποία χαρακτηρίζει την ἀρχαιοελληνική σκέψη κατά την κλασική ἐποχή, ιδίως μετὰ τον Σωκράτη, και πριν κλονιστεῖ από τις ριζικές πολιτειακές μεταβολές που ἐπέφεραν οι κατακτήσεις του Μ. Αλεξάνδρου.

κρίνειν τὴν ὀρθότητα, τῷ λόγῳ χρωμένη, ὀρθὴν κρίσιν, ἀναμάρτητον Οι ἐκφράσεις αυτές ἀπηχοῦν την ἀμέριστη -κατὰ την κλασική ἐποχή ἐμπιστοσύνη των Ελλήνων στον ἱκανότητα της ἀνθρώπινης λογικής, στον ὀρθό λόγο. Ἀναντικατάστατος ὁδηγός του ἀνθρώπου για να βρίσκει σε κάθε περίπτωση μέσα στην καθημερινότητα την ὀρθή ἐπιλογή θεωροῦν πως είναι ο ὀρθός λόγος. Η λογική λειτουργεῖ ως ο ἀνεκτίμητος σύμβουλος της ἐλεύθερης προαίρεσης· αυτή θα καθοδηγήσει τον ἀνθρωπο στο πῶς θα βιώσει και θα ἐκδηλώσει τα πάθη, πῶς θα σχετιστεῖ στην πράξη με τους ἄλλους ἀνθρώπους, πῶς θα ἀντιμετωπίσει τις καταστάσεις, τα γεγονότα και τα πράγματα μέσα στην πολιτική κοινωνία. Ἐτσι, οι

διανοητικές αρετές του ανθρώπου συνεργάζονται με τις ηθικές, για να του προσφέρουν από κοινού την ευτυχία. Στο λογικό μέρος της ψυχής και το άλογον πλήν μετέχον λόγου, αξεχώριστα μεταξύ τους όπως το κυρτό και το κοίλο σε μια καμπύλη, αλληλεπιδρούν και γεννούν την αρετή και την ανθρώπινη ευδαιμονία. Πρέπει, όμως, να υπογραμμίσουμε ότι στην αρχαιοελληνική γνωσιοθεωρία ο ορθός λόγος δεν έχει να κάνει με συστηματική νοησιαρχική ακρίβεια· ο ορθός λόγος δεν είναι επιστήμη με τη σημερινή έννοια, δεν δεσμεύεται από αξιωματικές αρχές και την εσωτερική συνέπεια του οικοδομήματος μιας επιμέρους επιστήμης. Ο ορθός λόγος είναι όλων των ανθρώπων· κανείς ειδήμων και ειδικός, καμία ιδεολογία, θρησκεία και φιλοσοφία δεν μπορεί να τον μονοπωλήσει. Ο ορθός λόγος, για τον Αριστοτέλη και κάθε Έλληνα, είναι ο κοινός λόγος, είναι προσδιορισμένος κοινωνικά. Η αλήθεια είναι συνάρτηση των κοινωνικών επιτευγμάτων, εκφράζει το κατά πόσον οι άνθρωποι επιτυγχάνουν να ζουν όλοι μαζί κατά λόγον. Η τελική ορθότητα του λόγου βεβαιώνεται κατ' αρετήν και η αρετή κοινωνίας έργον ἐστί .